

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 21 Şubat, 1929

Sayı: 117

(Ziya Gökalp) in Felsefesi

II

Geçen haftaki makalemde, bugünkü fikir hayatımızın umumî esaslarını ve istikametlerini tespit edebilmek için bir muhasebe yapmak mecburiyetinde olduğumuzu, ve buna da ancak (Ziya Gökalp)-ın sistemini en geniş hatları içinde de tetkikle başlamak lâzım geldiğini anlatmağa çalışmıştım. Bu makalemde, bu maksada matuf olmak üzere, bazı meselelere temas edeceğim.

Yalnız mevzua girmeden evel bir noktayı kaydetmek isterim: hemen her filsofta olduğu gibi Ziya Beyde, sırf ilimci ve sırf felsefeci olan iki cephesini birbirinden ayırmak suretiyle, mutalâa etmek lâzımdır. Bu kayıt ile felsefenin ve ilmin hususî vasıfları olduğunu, birbirine irca edilmeyecek usûl ve gaye farkları gösterdiklerini defaten, kabul etmiş bulunuyorum. Ve biliyorum ki, böyle bir kanaat, memleketimizde, henüz etraflı bir ispate muhtaç gözükecek kadar az münteşirdir. Fakat bu makaledeki esas mevzuumuza göre biraz talî olan bu meseleyi, büyük ehemiyetine rağmen şimdilik doğru telâkki etmekte kuvvetli bir mahzur görmüyorum. Fazla olarak faydası olduğunu zannediyorum. Ziya Bey gibi, bir çok cepheleri olan yüksek bir fikir adamımızın hakikî kıymetlerini, eserlerini ve tesirlerini hakikiyle

ölçebilmek için bu tefrika şiddetle ihtiyaç vardır. Çünkü bu tefrik, bu yolda verebileceğimiz hükümlere az çok tesir yapması icap eden boğru bir miyarı muhtevidir: İlim beynelmileldir ve birdir; felsefe ise, beynelmilel olmağa mutlak surette muhtaç olmadığı gibi daha fazla millî ve mahallidir.

Biz, Ziya Beyde ilk evel bu millî ve mahallî olan kıymetleri tetkik etmek istiyoruz.

Ziya Beyin felsefi sistemi içinde merkez vazifesini gören fikir, Cemiyet hakkındaki telâkkisidir: bu bakıma göre, nasıki her filozof ekseriyetle muayyen bir ilmin mutalarına tercihan istinat ederse, Ziya Bey de ilmî gıdasını içtimaiyattan almıştır.

Vakıa Ziya Beyin cemiyet ve içtimaiî hadiseler hakkındaki fikirleri, Avrupa fikriyatında pek eski, hatta bir cihetten eski Yunan felsefesine kadar çıkan çok eski bir maziye maliktir; Fakat bu fikirler, bizim için kat'iyen ve tamamen yeniydi: Okadar yenidir ki, ilk ortaya kondukları zaman, bilhassa devrin müşahhas hayat meselelerine tatbik edilerek gösterilince, çok şiddetli mukavemetlere ve itirazlara maruz kaldı. Bu itirazların bir kısmı sırf nazari-ki biz yalnız bunlarla alâkadarız- bir kısmı da

daha fazla amelî ve siyasî mahiyette idi.

Bu vaziyet, sadece o fikirlerin yeniliğinden değil, bir de tabiatıyla muarız oldukları bilgi şubelerinin çokluğundan ve tenevvüundan ileri geliyordu: O zamanın az çok tebellür etmiş felsefi temayüllerine gıda veren tabiiyatçılık, ruhiyatçılık gibi sosyoloji haricindek bahislerden başlayarak bütün içtimai ilimler, ve bilhasa bunların başında tarih, hukuk, ilâhiyat, estetik ve terbiye olmak üzere bir çok bilgi şubeleri birer birer, Ziya Beyin yeni görüşleri karşısında, az çok sarahatle manalarını değiştirmeye, yeni terkipleriçine dökülmeğe mecbur kalmıştı. Ziya Beyin hemen her yazısı, bir eski fikre hücumu ve bir eski görüşün tashihini ihtiva ederdi. Bu vasi polemik, vüsatine göre, nakadar yazık ki, pek az derinliği ve kesafeti haizdi. Hücum cephelerinin mebzuliyeti yanında Ziya Beydeki serî bir ameliye ihtiyaki olmasaydı, hiç şüphesiz bu yeni ve eski fikirler arasındaki mücadele, bugün olduğundan çok daha müstkir neticeler vermek imkânını elle edebilirdi.

Ziya Beyin fikirlerinde en şayani dikkat ve vîlüt olan vasıf, kanaatimce, kendisinden evelki fikir cereanlarının ve ilmî telâkkilerin hesine muarız

olmak üzere, cemiyetçi=collectiviste olmasıydı.. Bu vasıf, fikir hayatımıza kuvvetli bir felsefî unsur olarak ilk defa Ziya Beyin yardımı ile girmiştir. Ondan evvel, tanzimattan itibaren başlayan ferdiyetçi=individualiste görüş, Avrupanın, (tenevvür felsefesi) ismiyle tanınmış olan telâkkilerinde ve ilimlerinde müşterek tezahürlerden biri olmak üzere, bütün hayat telâkkilerine ye tarih izahlarına hususî renkler vererek bir nevi sistemsizlik vücuda getirmişti. Sistemsizlik demek, zihnî, kendisini kuvvetle tatmin edecek mebdeleri bulamadan, ittiratsız ve intizamsız düşünmesi demektir; bu ise, hayatı izah edememek, berrak görememek ve hadisatı herhangi bir sıra içine koyamamak demektir. İşte Ziya Bey, yeni cemiyetçi görüşüyle, kendisinden evvelki bu fikir harabesi üstüne kuvvetli bir bina kurmağa muveffak oldu.

Bu cemiyetçi görüşü fikir hayatımızda nakadar yaratıcı bir rol oynamış olduğunu tasavvur edebilmek için, Ziya Beyin, bir Türk milleti vakıasını ancak bu görüş yardımıyla ilmî surette tespitte muvaffak olduğunu hatırlamak kâfidir. Vakıa, bu mühim unsuru kullanmaksızın, Ziya Beyin devrinde, basit bir duygu halinden çıkmak şartıyla, şuurlu ve sarîh olarak, zihnî bir sistem içinde müeyyidesini bulmuş bir milliyetçilik mümkün olamazdı, kanaatındayım : ne tanzimat devrinin (içtimâî mukavele) si, ne Namık Kemal'in (insaniyet) ideali, ne Spencer, Büchner, veya G. Le Bon, Demolins, gibi Avrupada her biri ancak muayyen

bir ihtiyaca gıda teşkil eden felsefeler, o zamana kadar Türk münevverlerinin kafasına, bugünkü bir gözlük arkasında gözüken cemiyet hadiselerini berrak bir tarzda inikâs ettirmeğe, ve bunlar arasında (Türk milleti) idealini tespit etmeğe imkân bahşedemezlerdi. Bu esnada bu imkâna biraz malik gözüken tarihçiliği hatırlamak mümkündür; fakat o da kâfi gelemezdi. (Türkçülük) adı altında tanıdığımız fikrî hareketi, bir an için, en müterakki bir tarihçi görüşünden başka hiç bir manevî mesnede sahip değilmiş farzedelim; derhal şunu kabul etmeğe mecbur kahrız : memlekette siyasî ve iktisadî hadiselerin kuvvetle ve uzun zamandanberi zeminini hazırladıkları Türkçülük, nihayet, doğru yanlış bir takım tarihî mukayeseler ve temsiller yardımıyla zihnileşmek istidadını belki kazanabilir; fakat kat'iyen unsurları tahlil ve takviye edilerek kudretli bir felsefe sistemi haline giremezdi.

Bu iddiaya sadece bir tahmin kıymetini verecek olanlar öyle zannederim ki, yanırlar; çünkü felsefe tarihini bu gözle tetkik edince, hemen daima, ana hatları içinde, böyle bir cemiyetçi telâkkiye istinat ettiğine dair pek çok misaller görürüz. Ayrıca ve ehemmiyetli bir tetkik mevzuu olan bu bahse burada sadece temas etmiş, ve karilerime işaret etmek istediğim meseleye dair bir düşünce yolu açabilmiş olmak için, yalnız dikkate çok lââyık iki misal zikretmekle iktifa edeceğim : Eski Yunan felsefesinde (sophiste) lerle başlayan (individualiste-nominaliste) cereyana karşı Ef-

latun ve Aristo'nun (collectiviste - réaliste) felsefe sistemleri, XIX uncu asırda Fransada tenevvür felsefesine karşı (Saint Simon) ve (Auguste Comte) un (collectiviste) felsefî telâkkileri, daima en umumî tesirlerini mutalâa etmek şartıyla, biz de Ziya Beyin cemiyetçi telâkkisiyle yaptığı vazifeyi hatırlatan neticeler tevhit etmiştir.

Görülüyor ki, fikir tarihimizin çok canlı bir faslı olan bu devreyi, kâfi derece derinleştirerek tetkik ettiğimiz zaman, alel-umum felsefe tarihlerini bize daha vuzuh ile kavramak imkânını bahşedebilecek umumî kaidelere ve nizamlara vasıl olmak kabildir. Bu meseleye, başka bir münasebetle tekrar dönmek üzere, şimdilik sadece işaret ediyoruz.

Ziya Beyin felsefî sistemini bize en umumî çizgisiyle tavsif eden bu cemiyetçi görüşü ikmal edecek mahiyetteki diğer vasıflarını bundan sonraki makaleye bırakıyorum.

MEHMET SERVET

ÜZLET

„Aziz Hakkı Tarika,,

Üzlet bir fener, bense
İçinde yanan bir mum.
Onu billur bir kâse
Cibi doldurur nurum.

Hayattan bana neler
Getirir pervaneler,
Pırıltılar, nağmeler
Renklerle eriyorum...

NECİP FAZIL